

KEMAL SUNAL, LEVENT KIRCA VE CEM YILMAZ'IN MİZAHINA TEORİK BİR BAKIŞ

M. Bilal ARIK*

Abstract

As a result of the different studies on "lough" there is an agreement on three traditional theories ; "superioity", "tranquility" and "discord". These theories explain us the "fact" of laugh. When we think these three theories from the axis of the athmosphere of Turkey, we encountered with three name of wellknown comedians: Kemal Sunal, Levent Kırca and Cem Yılmaz. These names give some clues about the concereteness of our subject and the theory of humor.

.....

Giriş:

Hiç düşündünüz mü Kemal Sunal bizi niçin güldürür? Ya da Levent Kırca'yı, Cem Yılmaz'dan ayıran fark nedir? Yılmaz

* Araş.Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü

Erdoğan, Ferhan Şensoy, Nejat Uygur vs.hangi duygumuza seslenip kahkahaya yol açmaktadır? ... Bu ve benzeri sorular gülme olgusunun teorik temelleriyle ilgilidir. Mizah yapmak, güldürmek, gülmek kolaydır ama iş, mizah üzerinde konuşmaya geldi mi, bu araştırmacılar için oldukça zahmetli ve belirsiz bir yoldur.

M.S. I. yüzyılda, Roma Hatiplik Kurulu'nda o zamana değin bir çok kişinin denemiş olmasına karşın hiç kimsenin henüz gülmenin ne olduğunun açıklayamamasından yakınılmıştı. (Morreall, 1997: 3) Daha sonraki yüzyıllarda çok sayıda düşünür ve psikolog bu sorunu irdelenmiş olsalar da gülme durumunun sınırlarını kapsayabilen genel bir gülme kurama ulaşmak mümkün olmamıştır. Buradaki temel güçlük, çok değişik durumlara gülmüdüğünden, bütün gülme durumlarını kapsayacak tek bir tanıma varmanın zorluğudur.

Fakat yine de konunun teorisyenleri tarafından gülme üzerine yapılan çalışmalar sonunda üzerinde fikir birliğine varılan üç kuram belirlenmiştir:

- a) Üstünlük Kuramı
- b) Rahatlama Kuramı.
- c) Uyumsuzluk Kuramı

Bu kuramların her biri , gülme olgusunu tam anlamıyla açıklayamaz, hatta; çeşitli açılardan bakıldığında eksik kaldığı noktalar bulunmaktadır. Yine de bu üç kuramın her biri kapsamlı bir gülme kuramı ortaya koymaya çabalarken, gözden kaçırılmaması

gereken bir gülme türüne dikkatimizi çekmektedir. Bu çabalar, çeşitli açılardan eksiklik taşısalar bile, bu “akıl almaz işi” (Tunç, 1997:6) açıklamakta önemli ipuçları sunmaktadırlar.

XX. yüzyılın başında o zamana kadar yapılmış tüm mizah kuramı çalışmalarını derleyen, Fransız bilimadamı T.A. Ribot “La Hpsychologie des Santimes” isimli kitabında “gülmenin bir kuramı olabilir mi?” sorusuna verdiği yanıt gülme üzerine yapılan çalışmaları özetlemektedir:

“Gülme, kendisini öyle çeşitli ve farklı nitelikteki şartlar altında gösterir ki, bütün bu nedenlerin tek bir nedene indirgenmesi sorun dolu bir girişim olarak kalır. Böylesi önemsiz bir olgu üzerinde bu kadar çok emek harcadıktan sonra, sorun tamamen açıklanmış olmaktan hala uzaktır.” (Koestler, 1997:11)

Bu çalışma kapsamında üç geleneksel kuram baz alınarak, Türk mizahından üç örnek, ilgili kuram çerçevesinde incelenecektir. Kemal Sunal Üstünlük ; Levent Kırca Rahatlama; Cem Yılmaz da Uyumsuzluk kuramı ekseninde ele alınacak ve günümüz popüler mizahı irdelenecektir.

Üstünlük Kuramı

Komik Şaban:Kemal Sunal

En eski ve olasılıkla en yaygın gülme teorisi, gülme'nin bir kişinin diğer insanlar üzerindeki üstünlük duygularının bir ifadesi olduğu yönündeki gülme kuramıdır. Üstünlük kuramının kökeni, Platon ve Aristo'ya kadar geriye götürülebilir.

Üstünlük kuramını en çok geliştiren ve kuramla özdeşleşen kişi ise XVII. yüzyıl İngiliz filozofu Thomas Hobbes olmuştur. O'na göre, "daha önce bize ait olan zayıflıklarımızla karşılaştığımızda, birden bire içimizi bir yücelik duygusu kaplar". İşte gülme, bir kendi kendini kutlamadır; her şeye karşı olan bütün bu savaşımında, kendimizi bir başkasından ya da daha önceki durumumuzdan daha iyi görme duygusu üzerinde yükselmektedir. O, bir kişinin, kendisini başkalarıyla karşılaştırmaktan ötürü değil de, "kendisindeki bazı yetenekleri aniden kavramış olmasından" ötürü güldüğünü kabul eder. Aynı zamanda gülmenin daha çok başkalarına karşı yönelmiş olduğuna da işaret etmektedir. (Morreall, 1997: 10)

Hobbes'a göre, "Gülme birdenbire duyulmuş bir gururdur." Örneğin sağlam bir insanın özürlü birine veya kendisi kadar akıllı olmayan bir kişiye gülmesi, kendi bütünlüğüne ve zekasına karşı birdenbire gurur duymasına dayanır.

Mehmet Ali Kılıçbay da üstünlük kuramını "ben ve öteki" açısından şöyle betimler:

"Gülme , komedi seyrederken, "ben acı çekmiyorum, mutluyum" veya "ben çirkin değilim, ben herkesten farklı değilim" öyleyse "ben komik değilim"demenin ayinsel bir biçimi olarak, belli bir rutinin , belli bir şartlı refleksin ürünü olarak belirmektedir. Komiğe mi gülünmektedir, o komik konumda bizzat olmamanın verdiği rahatlığın sonucu bir gevşeme çığılığı mı atılmaktadır, belirsiz. Demek ki bu durumda "öteki"ne gülünmektedir. Bu durumda eğlence en mükemmelinden uyum ayinidir. Konformizmin ödülüdür., ruhun kurallara uygun şekilde beslenmesidir;

diğer kurallara daha istekli uyulsun diye. Seyirci kendi uslu çocukluğunu bu eleştiri aracılığıyla/içinde yeniden üretmektedir.” (Kılıçbay, 2000)

Üstünlük kuramında gülme bazı kusurlara yönelirken o kusurları meydana getiren toplumsal sistemi ve kendisinde o kusurların gerçekte bulunup bulunmadığını göz önüne almaz. Karşısındakinin kusuru komiğin ana malzemesidir. Eylemlere yönelik bir gülme türü olan bu kuram, çoğu zaman eylemlerin ardındaki düşünsel ve duygusal birikimi de göz ardı ederek ortaya “sağlıklı olmayan bir gülme türü” çıkarır.

Bu kurama göre herhangi bir gülme eyleminde, gülen kişi güldüğü kişiden kendini daha akıllı hisseder. Bu başkalarında olup kendimizde olmadığını varsaydığımız başka kusurlar için de geçerlidir. Bu nedenle bazı eleştirmenler üstünlük duygusunu ikiyüzlülük olarak görürler. Gross'un ifadesiyle : “Her komik unsur bizde ikiyüzlü hoş bir duygu yaratır. Başkaları gibi olmadığımız duygusudur bu.” (Propp, 1993)

Üstünlük kuramında özne güldüğü kimseyi kendinden daha “aşağı” görmektedir. “Mizah güldürene ve gülene dönmüyor, yani üstünlük ve tek yönlülük söz konusu, dolayısıyla da bilincin kendini sorguya çekmesi, deşmesi dışardan bakması diye bir şey yok. Yaşamın anlamına ve anlamsızlığına , toplumsal değerlerin haslığına ya da sahteliğine/kalplığına yönelik bir eleştiri ve irdeleme sözkonusu değildir. Sorgu ve tedirginlik değil, saygı ve rahatlama, kendinden memnun olma ağır basıyor. Bu bireysel ya da toplumsal yaşamı donmuş, kalıplaşmış ve yabancılaşmış bir dünyanın mizahıdır.” (Hilav, 1994)

Türk mizah geleneğinde üstünlük kuramına göre temellenen mizah anlayışı oldukça yaygındır. Bu bağlamda Kemal Sunal en güncel örneklerden biridir. Kemal Sunal'ın filmlerine toplumun büyük ilgisinin en önemli nedenlerinden biri üstünlük kuramının kapsamında değerlendirilebilir. Toplumun Sunal'ın filmlerini defalarca büyük bir zevkle seyretmesinin nedenleri şöyle sıralanabilir:

- Halktan biri olması
- Onunla özdeşlik kurulması
- Gündemi ve gündelik hayatı yansıtması
- Haksızlıklara karşı hep iyiyi ve doğruyu savunup sonunda kötülerini yenmesi vb.

Bütün bu nedenlerin dışında, Sunal güldürülerine yönelik ilginin en önemli belirleyicisi de, onu seyrederken "ne kadar akıllı, başarılı ve güzel olduğumuzun farkına varmamız ve kendimizi Şaban'dan üstün görmemiz"dir. -Elbette burada tartışılan olgu Kemal Sunal'ın kişiliği değil, ekranda belli bir dönem boyunca canlandığı "Şaban" tipidir- Bu gurur, bizleri anlık rahatlatmaya sevk ederken, içinde bulunduğumuz toplumsal dizgedeki konumumuzun bilincine varmamızı engeller.

Kemal Sunal tipi, konuşma biçimi, yaptığı işler ve hayata bakış açısıyla, yönetmenleri tarafından "Şaban Filmleri" boyunca "saf, salak ve enayi" olarak kurgulanmıştır. Yaratılan "Şaban" hepimiz için aynı zamanda bir avunma vesilesidir, doğrusu çok da "komik"tir. Elbette bu karşı kahramanının özünde iyi olması, gerçekte bize benzemesi onu çok sevmemizi sağlamıştır, fakat

itiraf etmek gerekirse en çok güldüğümüz bölümü “iyinin kazandığı mutlu sonlar” değil, “Şaban”ın saflığı, salaklığı ve sakarlığıdır

Geleneksel Türk mizahında da benzer kahramanlar bulunmaktadır. Bu dünya mizahında da karşılığını bulan ve sonuçta kitleleri güldüren klişe yollardan biridir. Sözelimi, Nejat Uygur’un bazı oyunları, Rüştü Asyalı’nın Keloğlan dizisi de üstünlük kuramına uygundur.

Bu tip kurgulanan bir mizah anlayışı, salt güldürmeye yönelik olmakta ve “mizahın özgürleştirici” rolünü farklı noktalardan sekteye uğratmaktadır. Aslolan, bir bütünlük içinde dünyayı yorumlamak ve anlık mutluluklarla, geçici tatminlerle gerçeklerden uzaklaşmamaktır. Oysa üstünlük duygusu, zaman zaman gerçeklerle insanların arasına ket vurabilmektedir. Burada ise mizahın eleştirel özelliklerinden çok, mizah yoluyla “eğlenme” ve birtakım psikolojik klişelerle kitleleri güldürme söz konusudur.

Rahatlama Kuramı

Acının Mizahı:Levent Kırca

Bu kuramın özünde, her insanda gizli kalmış veya bastırılmış olan saldırganlık hislerinin gülme yoluyla dışa aktarımı fikri yer alır. Kuramın öncüleri İngiliz felsefeci Herbert Spencer ile Psikanaliz’in babası Sigmund Freud’dur.

Rahatlama kuramının izlerine ilk olarak , Lord Shatesbury’nin 1711 yılında yayımlamış olduğu, “Nükte ve Mizahın Özgürlüğü” başlıkla makalesinde rastlanır:

“Açık yürekli insanların doğal ve rahat ruh halleri kısıtlandığında ya da denetim altına alındığında, içinde buldukları sıkıntılı durumdan kurtulmak için başka hareket yolları arayacaktır; ister taşlamayla, öykünmeyle, ister soytarlıkla olsun, bu insanlar az ya da çok kendilerini gösterdikleri için bu durumdan hoşnut olup üzerlerindeki baskılardan öç almış olacaklardır.” (Morreall, 1997: 32)

Rahatlama kuramının oluşmasında duygusallıkla ilgili beklentiler aniden gereksizleşir ve yoğun duyguların yaşandığı belirli durumlarda işe yaramaz görünür, uyarımın sonucu olarak ortaya çıkan gülme, o ana değin istenen bir uygunlukla geliştirilen umut ve beklentilerin alt üst oluşuyla ortaya çıkar.

Freud'a göre, gülme saldırganlık duygularının yüzeye çıkmasıdır. İnsan toplumsallaşırken, diğer insanlara karşı olan düşmanlık ve karşı çıkma duygularını bilinç altına iter ya da denetim altına alır. Bu bastırılmış düşmanca duygular kendini, alay, nükte ve şakaların içinde kılık değiştirmiş olarak gösterirler. Bütün farklı komik biçimlerde saldırgan eylemler saklıdır; yasalarca yasaklanmış fiziksel şiddet, gülme yoluyla saldırıya dönüşür. (Dölek, 1983)

Gülme gündelik hayattaki anlık rahatlamaya yol açan patlamalardır; küçücük bir neden, bastırılmış şiddet, bastırılmış cinsellik, bastırılmış korku, hatta bastırılmış can sıkıntısı gibi çeşitli kaynaklardan gelen sıkıştırma, kendini gülme yoluyla dışarı vurur. Bu yolla gülme, aklın ve toplumsallaşmanın bir kenara ittiği saldırgan duyguların dışa atılmasına hizmet ederek, insan

organizmasının hatta toplumsal organizmanın rahatlamasına yol açar.

Mizahın gündelik hayattaki en önemli işlevlerinden birisi, insanları eğlendirmesi , hayata karşı daha da güçlendirmesi ve yaşam sevinci vermesidir. İlk çağlarda da günümüzde de insanlar, akıl ve ruh sağlıklarını belki de mizah yetileriyle korumaktadır. Sigmund Freud, bu konuya değinirken, “Mizah, ruhun emniyet sübabıdır”(Koestler, 1997: 12) demektedir.

“Totaliter rejimlerde bütünüyle, otoriter rejimlerde ise büyük ölçüde, insanlar, değil örgütlenebilme, grup bilinci taşıma, diğer toplumsal kesim ve gruplarla güç ilişkisine girme özelliklerine sahip olmak anlamında “aktör” ya da “birey” olamazlar. Orada insanlar ancak dev ve tek bir yapının parçasıdır, farklılığa izin verilmez, rejim yeniden üretimini, bu büyük makinenin dişlilerini sürekli yağlayarak, yani kaçamakları engellemeye çalışarak sağlar. İnsanlar ise varlıklarını sürdürmek için “kurnazlığa” başvururlar, kenardan köşeden “idare ederler”. Sonuçta mizah “zayıf”ın “güçlü” karşısında bazen tek “silahı”, zayıflar arası dayanışma aracı olur. Kendisi gibi olanlarla dolaylı iletişim kurar. Bu araç bir ihtiyacı karşılar,savunma duygusuna cevap verir. Bu haliyle o toplumun her şeye rağmen yaşamasının koşullarından birini sağlar.” (Kentel, 1991)

Yaşam çatışmasında mizah, yenik düşenlerin ve ezilenlerin sığınağıdır. Güçlülerin mizahı halk katmanlarında yankı bulmaz, çünkü bu tip mizah ürünlerinin içeriği boşaltılmıştır. Yaşamı daha yaşanabilir kılmak için, güçsüzler ve tabiler sık sık mizaha başvururlar. İnsanlar, toplumsal hayattaki tüm otoritelere mizah

yoluyla karşı koyarlar. Çünkü yapabilecekleri tek direniş budur. Mizah yoluyla en sert eleştiriler dile getirilebilmekte ve özellikle metaforlar aracılığıyla , gerçeklik eğretilerek karşısındaki insana hakaret etmiyormuş gibi görünerek saldırılmaktadır. Dolayısıyla otorite iletinin alt amaçlarını çoğu kez sezememekte, bu da mizahı kullananın konumunu tehdit etmemektedir. Bu karşı koyuş içinde hem rahatlama öğelerini taşıırken hem de mizaha sığınarak, “şaka görünümündeki eleştiriler”le iktidarın tepkisini çekme olasılığı düşmektedir. Radicle Brown, şakaları “izin verilmiş saygısızlık” (Palmer, 1994: 14) olarak tanımlar. Ona göre şakalar, toplumdaki çeşitli ilişki biçimlerini ve baskıları , mizahın hoşgörüleceği gerçeğinden yola çıkarak korkusuzca eleştirir.

Ezilen bir grubun karşısında duran esas kültürel görev hakim tabakanın haklılık temelini yıkmak ve bu temelini çürüklüğünü göstermektir. Bu tür eleştiriler, hakim tabakaların yerine getirdiğini iddia ettiği görevleri yerine getirmediğini ve böylelikle toplumsal sözleşmeyi ihlal ettiğini gösterme yönündeki çabaların biçimini alabilir. Bu çabaların, kamusal senaryoya yansıyan kısmı ise, küfrün tam olarak ifade edilmeden ima edilmesidir. Bu anlamda mizah, “dişleri çekilmiş bir küfürdür.” (Scott, 1995: 211)

İnsanların bu türden “hınca” gereksinimleri vardır, Milan Kundera'nın da belirttiği gibi, “İnsan denge isteyen bir varlıktır: sırtında giderek çoğalan kötülüğün ağırlığını nefretinin ağırlığıyla dengeler.” (Scott, 1995: 155)

Turhan Selçuk, da kendini mizaha yönlendiren güdünün öfke olduğunu belirterek, Kundera'nın “denge” tezini doğrular:

“Benim öfkemi, insanın öfkesini daha geniş çevrelere yansıtmak için en güçlü araçtı çizgiyle mizah. Ezilenlerin, hor görülenlerin, sömürülenlerin savunusunu yapabiliyordum; ezenleri, sömürenleri eleştiriyor, aşağılıyor, gülünç hale sokabiliyordum.” (Oral, 1985)

Sözle yapılan alay ve hiciv insanları rahatlatır. Biriyle, özellikle de açıkça karşısına çıkamıyacağımız kişiyle dalga geçmek veya dedikodusunu yapmak, bu kimseye duyulan nefreti geçici bir süreliğine de olsa azaltır. Nefretin ve kızgınlığın en önemli tatmin yollarından biri mizahtır.

Muhalefet işlevinde mizah yapmaya ihtiyacı olan toplum, “kötü” olarak adlandırdığı iktidara gülme yoluyla direnir. Otoriteyi gülme ve alayla tehdit eder. Hegemonyanın varlığını sürdürmesinin tek yolu toplumda rızanın üretimidir. Oysa mizah, bu gizli senaryoyu geçersiz kılmakta ve egemenlerin ciddiyet halesini parçalamaktadır. Otoriteye verebilecekleri en usturuplu ve en haz verici cevap, onu ciddiye almamaktır. Başka bir deyişle, “kötülüğü önlemenin en kesin yolu, bunun başkaları tarafından farkedilme ve alay konusu haline gelme olasılığıdır”. Romanyalı çizer Albert Poch “mizah bizi rahatsız edenleri rahatsız eder” derken bu gerçeği ifade eder. (Oral, 1999: 192)

Özetle mizah, tabii durumdaki insanları iktidara karşı daha güçlü kılmaktadır. Halk iktidarın baskılarına mizahla karşılık vererek, onu alaya almakta ve içinde biriken hıncı kahkaha yoluyla dışarı vurmaktadır. Böylelikle mizah bir yandan halkın elindekiyle yetindiği, ona anlamlar yüklediği bir alan haline gelirken, diğer

yandan da iktidar tarafından “göz yumulan ve izin verilen” bir etkinlik olarak çift taraflı bir konumda var olmaktadır.

Bu bağlamda Levent Kırca'nın mizahının hem insanları rahatlattığı hem de iktidar tarafından “tehlikeli” karşılanmadığı doğrulanabilir. Kırca, kamusal alanda “halkın avukatlığını” yapar. Zaten yıllardan beri ciddi sıkıntılar içinde olan geniş halk kesimleri, Kırca'nın mizahında yüceltilirken, politikacılar, yöneticiler ve zenginler en ağır şekilde, tam da en kaba biçimiyle hicvedilmektedir. Hatta kimi zaman hiciv belki anlaşılmamıştır diye “son derece didaktik bir dille” mesaj, skeçin sonunda tekrar verilmektedir? “Ankara Ankara duy sesimizi”, vs.

Türkiye'deki gündelik hayat, Levent Kırca mizahını sürekli olarak beslemekte, hatta kimi zaman komiklik açısından uyarılmanın önüne geçmektedir. Hayatın içindeki komedi ve dram, Kırca'nın mizahının temelini oluşturmakta ve bazen “gözüne gözüne” türünden mesajlar “tekrar tekrar” iletilmektedir.

Kendi mizahını, “Benim yaptığım iş, sulu zırtlak bir komedi değildir. Muz kabuğuna basıp düşme komedisi değildir. Sosyal içeriği, altyapısı, mesaj veren okul gibi programdır” (Sönmez, 1998) diyerek tanımlayan Kırca, çoğu noktada estetik sınırları zorlamak pahasına mesajını “açık” bir şekilde iletir.

Kuramsal olarak Levent Kırca, halka bir “rahatlatma ve öğ alma” duygusu verir. Bu anlamda tıpkı Şarlo gibi, sahnede halkın duygularına cevap verilir. Yine Kırca'nın sözleriyle devam edersek: “Nedir Şarlo'yu unutulmaz kılan denilirse cevabı çok basittir, insanlar Şarlo'yu izlerken kendilerini öfkelerini, çaresizliklerini görürler. Ufak tefek bir adam Şarlo'nun kendinden çok daha iyi

yarı olan bir polis memurunun dövmesi insanlara sokakta kendisine son derece kaba davranan ve içinde dövme isteği uyandıran polisi hatırlatır, kendini Şarlo'nun yerine, dövmek istediği polisi de Şarlo'nun dövdüğü polisin yerine koyar ve bundan bir çeşit egoist haz duyar. İşte Şarlo'nun dünya mizah tarihindeki sarsılmaz yerinin altında bu gerçek yatar.” (Kirca, 1997)

Bütün bu veriler ışığında, Levent Kirca'nın mizahını rahatlatma kuramına göre temellendiğini ileri sürebiliriz. Kirca , burada halkın beklenti ve sıkıntılarının gülme yoluyla dışa vurulmasına aracılık ederken, aynı zamanda toplumsal sistem içinde dengeleyici bir rol oynar.

Uyumsuzluk Kuramı

Alaya Alınan Ciddiyet: Cem Yılmaz

Uyumsuzluk kuramı, Üstünlük kuramındaki gibi duygusal gerekçelerde değil, daha çok düşünsel ayrımlarda ortaya çıkar.Eğlence, üstünlük kuramı için birincil derecede etkiliyken, uyumsuzluk kuramı için gülme, umulmadık, mantıksız ya da şöyle ya da böyle uygunsuz olan bir şeye karşı gösterilen zihinsel bir tepkidir.

Bu kuramın öncüleri XVIII. Yüzyıl Alman düşünürü İmmenuel Kant ve XX. Yüzyıl Fransız felsefecisi Henry Bergson'dur. Kurama göre, herhangi bir gülmece metninde olayların akışında, dinleyici ya da okuyucuda, olayların nasıl sona ereceğine ilişkin bir beklenti vardır. Olaylar beklenenin dışında geliştiği zaman, insanlar bir çeşit şoka uğrarlar. Umulanın tersi oluştuğunda, o sonuç insanların gülmesine neden olur.

Uyumsuzluk kuramının temeli "beklenmeyen değişiklik"tir. Gülmece olayının anlatımında biri yüzeyde, diğeri ise alt yapıda olmak üzere iki ayrı metin bulunur. Yüzeydeki metnin nasıl biteceğini, olayı dinleyenler ya da okuyanlar gözlerinde canlandırma aşamasındayken birdenbire yüzeydeki metin, önceki metin öğelerinin tam tersi bir takım öğeler içerdiği zaman , dinleyici ya da okuyucuların gözlerinde canlanmakta olan metin bambaşka bir yöne gider. İşte gülmece'nin şaşırtıcılık özelliği budur. İki metnin çakıştığı nokta da gülünen noktadır ve gülme olayı da iki ayrı metnin çakışmasından doğan ruhsal gerginliğin patlama noktasında ortaya çıkar. Güldükten sonra gerginlik azalır, insan rahatlar. (Özünü, 1999: 31)

Mizah, normal gibi sunulmuş olan gerçeklikten belli bir olguyu ya da olgular topluluğunu çekip çıkartmayı sağlayan bir güçtür. (Hilav, 1994) Bu gücü kullanabilmek her şeyden önce mizahçının aklını ve zekasını kullanması ya da kullanabilmesiyle ilgilidir. Gerçeklerin arkasındakini farkedip, bunu duyurabilmek önemli bir yeti gerektirir. Bu bağlamda mizah, iyi mizah, herşeyden önce bir zeka farklılığı, hatta zeka gösterisidir. Öyle ki, Batı Kültüründe, Soyтары Bilge'yle kardeş olarak adlandırılır. "Çünkü her ikisi de zekalarıyla yaşarlar. Nükte, yaratıcılık, icat etmek ustalığı demek olan zeka ile daima paralel gider." (Urgan, 1999)

Günlük yaşam , kayıtsızca bakmasını bilen gözünde ciddi görünümünü yitirir ve bir alay konusu olur. Demek ki mizah, dış gerçekliğe karşı bir ilgisizlik içindedir; dünyanın çalkalanışına kendi balkonundan bakan adamın görüş açısidir. Mizah, nesnelere

arasındaki sıkı bağları kırıp dünyaya başka bir açıdan bakmamızı sağlar. (Düplessis, 1991) Mizah varolan gerçekliği yıkararak, onun görünmeyen yüzünü, yani üstgerçekliğini ortaya çıkarır.

Mizahtan yararlanarak gündelik hayattaki zorluklara karşı direnme gücü kazanırız. Gülme, olaylar arasındaki gerçek ilişkiyi kavramamızı kolaylaştırır. Bu kavrayış, aslında hayatın gelip geçici ve “üzülmeye değmeyecek” olduğudur.

Mizah sayesinde, doğru tutum alışla yaklaşıldığında, genellikle bize önemli gibi görünen şeyler artık önemsizleşir ve her türü uyumsuzluk komik hale gelir. Gerçekten bu görecelik bile kendi başına gülmek için yeterlidir. Stephen Leacock'un dediği gibi, asıl komedi, “İlk başta yaşamsal gibi gözükken bir şeyin sonunda bir hiçe dönüşmesidir”. (Morreall, 1997: 174) İnsanlığın hali kendi başına komiktir. Espri yeteneği olan insan, hiçbir şeyin yaşamsal önemi olmadığına, kendi değerlerimizle bunalmamıza ya da tek bir bakış açısına kilitleyip kalmamıza gerek olmadığını ve bu şekilde davranmanın sağlıklı olmadığını bilir.

Bu bağlamda Cem Yılmaz'ın mizahının ana unsurunun “uyumsuzluk ve aykırılık” olduğu ileri sürülebilir. Cem Yılmaz çıkışı ve mizahının özgünlüğüyle hayatın içindeki küçük aykırılıklardan ilham alan, küçük harflerle ama ciddiye alınacak düzeyde izleyicilerine mizah atmosferi sunmaktadır.

Gündelik hayattaki ciddiyet, bütün toplumsal ilişki biçimlerine sinmiştir ve hayat bu ciddiyet düzeninin ekseninde devam eder. Kadın-erkek ilişkileri, öğrenci-öğretmen ilişkisi, patron-işçi ilişkisi hep belli ciddiyet kuralları ekseninde yürür. Oysaki mizah, bu ilişki biçimlerine farklı noktalardan bakıp ve

ciddi'nin içine sinmiş komiği işaret edebilme yetisine sahiptir. Cem Yılmaz'ın önemi bu noktada ortaya çıkar. O, mizah yapılmaya çok uygun bir noktadan başlamamış, aksine birçok mizahçının “es geçtiği”, ciddiyetle oynadığı rollerin üzerine projektörünü tutmuş ve bu beklenmeyen tarzıyla izleyicilerini kahkahaya boğmuştur.

Cem Yılmaz, “zenginlerin hep kötü, fakirlerin hep iyi” olduğuna yönelik yapılan sınıf eksenli mizahın ötesinde düşünmekte, hatta mizahında bu yaklaşımını alaya almaktadır. O gündelik hayattaki alışkanlıklarımızın içine sızmış komik unsurların tozunu alır, bunu yaparken söze dayalı bir dil tutturur. Bu anlamda seyirciyi de mizahın içine katar. Bunu yaparken ne abartılı kıyafetler ve aksiyon, ne de ünlülerin taklidine gerek duymaz. Sahnede siyah bir kostüm içinde o ve suyu bulunmaktadır. En ciddinin içine sızmış olan komiği gösterir izlyicilerine, ve bunu yaparken toplumda var olan ciddiyet düzenini alt eder. Öyle ki, sahne şovunu sergilerken bile sık sık ciddiyetin sınırlarını zorlar. Sahne de sık sık kurmaca metinle gerçek arasında gezinip durur. Sürekli olarak bir gösteri sergilediğini ve seyirciler sayesinde “çok para kazandığını” yineler durur. Oysa ki, bir Levent Kırca, ya da Kemal Sunal mizahında, kurmaca metin, büyük bir ciddiyetle oynanmaktadır.

Cem Yılmaz'ın birilerini eleştirerek, halkı rahatlatmak gibi bir düşüncesi yoktur. Hatta o tepedekilerle halkın arasındaki sorunlara çözüm bulmak yerine, çözümün kendisini alaya almaktadır. Mizahını, bilgilendirici değil, eğlendirici olarak tanımlayan Cem Yılmaz, “Yalnızca olumsuzluktan mizah yapılması çok doğru değil bence. Bu mizahın temelini oluştursa da, insanlara

bir umut bir çıkış kapısı göstermek de hoş bir şey” diyerek, mizahta hedefini dile getirir.

Ağırlıklı olarak daha zeki bir izleyici kitlesi hedeflediği ileri sürülebilir. Bu kitle genelde gençlerden, özellikle de kent değerlerini benimsemiş gençlerden oluşmaktadır. Klasik mizah şablonlarının dışında yeni ve taze bir sestir Yılmaz'ın mizahı. Mizah yapmak ipin üzerinde yürümek gibidir, bugünden yarına çok şey değişebilir. Mizahçı, gerçekte toplumu ters köşeye yatıran kişidir. Cem Yılmaz da, diğerleri de ancak kendilerini yeniledikleri ve toplumu şaşırtmaya, uyarmaya devam ettikleri sürece gündemde olacaktır. Cem Yılmaz'ın da değişimin gerisinde kalmaması ve mizahını kurumsallaşmadan kurtarması mizahtaki geleceğini belirleyecektir.

Sonuç:

Gülme üzerine yapılan çeşitli çalışmalar sonucunda 3 geleneksel kuram üzerinde fikir birliğine varılmıştır. Üstünlük, Rahatlama ve Uyumsuzluk kuramı, gülme olgusunu açıklayabilmek için bizlere önemli ipuçları sunmaktadır. Bu üç evrensel kuramı, Türkiye'deki mizah atmosferi ekseninde düşündüğümüzde 3 komik isim karşımıza çıkmaktadır: Kemal Sunal, Levent Kırca ve Cem Yılmaz.

Elbette gülme kuramlarını Türkiye'deki mizahçılar ekseninde düşündüğümüzde, konuşulacak, tartışılacak birçok isim bulunmaktadır. İlgili isimler ; konumuzu popüler anlamda somutlama açısından bizim için önemli veriler içermektedir.

Bu çalışmada, gündelik hayatta sık sık karşılaştığımız, fakat derinlemesine düşünmediğimiz, bazı olguların teorik altyapısını irdelemek amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, Sigmund Freud'un, Henry Bergson'un ve Thomas Hobbes'un gülme üzerine yaptıkları değerlendirmelerden ve oluşturdukları kuramlardan popüler mizahçılarımıza düşen pay işaret edilmiş ve geçmişin tecrübeleriyle, "bugün" yorumlanmıştır.

Kaynakça

- DÖLEK, Sulhi, "Dünyada Ve Türkiye'de Gülmecenin Tartışılabilir Etkinliği", İstanbul, Varlık Dergisi, Sayı:908, 1983,
- DUPLESSIS, Yvonne, Gerçeküstücülük, Çev: İsmail Yerguz - Esen Çamurdan, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991
- HILAV, Selahattin, "Mizahın Evrimi Ve Karikatür", Güldiken Dergisi, İstanbul, Güz/1994
- HILAV, Selahattin, "Mizahın Evrimi Ve Karikatür", İstanbul, Güldiken Dergisi, Güz/1994
- KENTEL, Ferhat "Mizah Ya da Yaşam", İstanbul, Varlık Dergisi, İstanbul, Mart 1991
- KILIÇBAY, Mehmet Ali, "Komik Seyirciye Komik Sinema", İstanbul, Mizah Kültürü Dergisi, Sayı:16, 2000
- KIRCA, Levent, "Mizah Ve Siyaset" , Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı, Kasım-Aralık 1997
- KOESTLER, Arthur, Mizah Yaratma Eylemi, Çev: Sevinç-Özcan Kabakçioğlu, İstanbul, İris Yayınevi, 1997
- MORREALL, John, Gülmeyi Ciddiye Almak, Çev: Kubilay Aysevener -Şenay Soyer, İstanbul, İris Yayıncılık, 1997

- ORAL, Tan, Yaza Çize, İstanbul, İris Yayınları, 1999
- ORAL, Tan, Turhan Selçuk'la Kır Yılda Bir Yapılan Söyleşi, Milliyet Sanat, 12 Mayıs 1985
- ÖZÜNLÜ, Ünsal, Gülmecenin Dilleri, Ankara, Doruk Yayınları, 1999
- PALMER, Jerry, Taking Humour Seriously, London – New York, -
-Routledge Inc., 1994, s.14
- PROPP, Vladimir “Güldürü Ve Gülüş Sorunları”, Çev: Berran Ersan, İstanbul, Güldiken Dergisi, Sayı:2, 1993
- SCOTT, J.C. Tahakküm Ve Direniş Sanatları, Çev: Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995
- SÖNMEZ, Ayşegül, “Levent Kırca: İşime Sonuna Kadar Aşgım”, Negatif, Dergisi, Kasım 1998
- TUNÇ, Mustafa Şekip, Gülmek Nedir Ve Kime Gülüyoruz, İstanbul, İris Yayınevi, 1997
- YAVUZ, Hilmi, “Soytarılar”, İstanbul, Star Pazar, Star Gazetesi 28.11.1999

